

קולות השופר

רמזים שונים בשופר. השופר הוא הכלי המזעיק את העם בשעת סכנה: "אם יתקע שופר בעיר ועם לא יתחדו?" (עמוס ג, ו). הוא גם עתיד להזעיק את הגלויות השבות ציונה: "והקה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, ובאו האבדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים" (ישעיה כז, יג). על שופר זה אנו מתפללים: "יתקע בשופר גדול לחרותנו. ושא נס לקבץ גליותינו".

השופר מכריז על סכנות המלחמה ומבשר את הגאולה. אך יש בו משמעות נוספת. ממקומות שונים במקרא לומדים אנו שהוא מסמל את המלכת המלך. כך נמשח שלמה למלך (מלכים א, א, לט): "ויקח צדוק הפהן את קרן השמן מן האהל וימשח את שלמה ויתקעו בשופר ויאמרו כל העם יחי המלך שלמה". כך גם הומלך יהוא (מלכים ב, ט, יג): "ויתקעו בשופר ויאמרו מלך יהוא". ואף אבשלום דואג לפרסום המלכתו בצורה זאת (שמואל ב פרק טו, י): "וישלח אבשלום מרגלים בכל שבטי ישראל לאמר פשמעכם את קול השופר ואמרתם מלך אבשלום בחברון". השופר מכריז בפני העם כולו שהמלך הומלך. הכרזה זאת של מלך בשר ודם הפכה מודל להמלכתו של הקב"ה כמלך על העולם, דבר הבא לידי ביטוי במזמור המרגש הנקרא בבתי הכנסת לפני תקיעת השופר (תהילים מז ו-ח): "עלה אלהים בתרועה - ה' בקול שופר... זמרו למלכנו זמרו. כי מלך כל הארץ אלהים". זאת היא מלכות שמים.

בעולם האילי הקדום, המלך היה אל. אחת העדויות האכזריות והאבסורדיות ביותר לתפיסה זאת מצויה במפגש שבין משלחת יהודית מאלכסנדריה לבין הקיסר הרומי קיוס קליגולה. במשלחת זאת השתתף פילון, ההוגה היהודי הגדול שהשפיע השפעה מכרעת על תולדות הפילוסופיה הדתית של המערב. שיגעון הרודנות של קליגולה ואצילות המחשבה של פילון נפגשו כאן פנים אל פנים. המשלחת היהודית הסבירה לקיסר שעם ישראל מקריב קרבנות לשלום הקיסר. קליגולה ענה להם בטרופו: "אתם מקריבים קרבנות עבורי, אך אינכם מקריבים קרבנות לי, הלוא אלוהים אני!".

אכן, המלך האילי ראה את עצמו אל. המקרא מכריז את ההיפך: הא-ל הוא המלך. השליט חייב לראות את עצמו כעבד ה', העתיד לתת לפניו דין וחשבון על מעשיו. יתירה מכך, לפי האידיאל המקראי, בעצם שלטון האדם באדם, יש משום השחתה, כדבריו המופלאים של קוהלת (ח, ט): "עת אשר שלט האדם באדם לרע לו".

"מלכות שמים" הוא האידיאל היהודי הקלאסי. אלא שיש לדייק בהבנת מושג זה. עבור הנצרות זאת היא "המלכות שבשמים", מלכות שלא מן העולם הזה. עבור היהדות היא חייבת להיות "המלכות של השמים", מלכות השמים על הארץ.

איך נראית בפועל מלכות שמים? המודל האידיאלי התגשם חלקית בראשיתה של ההיסטוריה היהודית, בתקופת השופטים, שהרי "בַּיָּמִים הֵהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל". גישה זאת קיבלה ביטוי עז בדבריו האציליים של גדעון השופט, המסרב לקבל את המלוכה (שופטים ח, כג) "לֹא אֶמְשַׁל אֲנִי בְּכֶם וְלֹא יִמְשַׁל בְּנֵי בְּכֶם, ה' יִמְשַׁל בְּכֶם". אילו היינו מסתכלים מבחוץ על משטר מעין זה היינו יכולים להגדיר אותו כמשטר אנרכיסטי. אולם אנרכיזם זה אינה אנרכיה. מלכות שמים פירושה הפיכתנו למעין משפחה אידיאלית גדולה, בה כל אחד יודע את מקומו, תורם לחברה כפי יכולתו ולוקח ממנה לפי צרכיו, ללא צורך בשוטרים ונוגשים: "שָׁמַר וְשָׁמַעַתְּ אֶת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ לְמַעַן יִיטֵב לְךָ וּלְבְנֵיךָ אַחֲרַיֶּךָ... כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' אֶ-לֹהֶיךָ" (דברים יב, כח). אמנם במשטר האידיאלי כל אדם עושה את הישר בעיני ה', אולם האידיאל לא התגשם במלואו: "בַּיָּמִים הֵהֵם אֵין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל - אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה" (שופטים יז, ו). העיניים הקובעות את הישר הן אנושיות ולפעמים מעוותות.

מלכות שמים, הוא אכן משטר אידיאלי, אך יותר מדי אידיאלי. בעולם הריאלי הבלתי נגאל בו אנו חיים, חייב העם להיזקק לפוליטיקה. אין החברה יכולה לסמוך על רצונם הטוב של בני האדם. תקופת השופטים נכשלה כי איש הישר בעיניו יעשה. לפעמים זקוקים בני האדם לממשלה החלטית, אשר כשאול המלך תכריז על התייצבות כללית למלחמה, הכרזה המלווה באיום ובהפחדה: "וַיִּקַּח צָמֶד בְּקָר וַיִּנְתְּחֶהוּ וַיִּשְׁלַח בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל... לֵאמֹר אֲשֶׁר אֵינְנוּ יֹצֵא אַחֲרֵי שָׂאוֹל וְאַחַר שָׁמוּאֵל כֹּה יַעֲשֶׂה לְבַקְרוֹ וַיִּפֹּל פָּחַד ה' עַל הָעָם וַיֵּצְאוּ כְּאִישׁ אֶחָד" (שמואל א יא ו-ז). וזאת הטרגדיה האנושית. מלכות שמים נשארה כאידיאל לאחרית הימים. ולמרות זאת, יש משהו ממנה המחייב אותנו אף בעולם בלתי נגאל זה.

* * *

מה היא המלכות של השמים? לא הפיכתנו לנתינים כנועים ומשועבדים החייבים לכבד את המלך השמימי. התגלות ה' לעם ישראל באה לידי ביטוי לא רק ביחסים שבין האדם לא-להיו. לא בדרישת כבוד או יראה בלבד, אלא גם, ואולי בעיקר, במכלול חוקים למען האדם. תפילת ראש השנה מקשרת את התקיעות עם קול השופר שנשמע במתן תורה: "אֲתָה נִגְלִיתָ בְּעֵנָן כְּבוֹדָךָ עַל עַם קְדוֹשְׁךָ לְדַבֵּר עִמָּם, מִן הַשָּׁמַיִם הַשְּׁמַעְתָּם קוֹלְךָ וְנִגְלִיתָ עֲלֵיהֶם בְּעַרְפְּלֵי טַהַר... בְּקוֹלוֹת וּבְרָקִים עֲלֵיהֶם נִגְלִיתָ וּבְקוֹל שׁוֹפָר עֲלֵיהֶם הוֹפַעְתָּ, כְּכַתוּב בְּתוֹרַתְךָ וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהֵיוֹת הַבְּקָר וַיְהִי קוֹלוֹת וּבְרָקִים... וְקַל שֹׁפָר חָזַק מֵאֲד...". התגלות המלך בהר סיני באה לידי

ביטוי בכך שלמרות שהשלמות בלתי אפשרית בעולמנו, אנו חייבים לנסות ולתקן את העולם במלכות ש-די במידת יכולתנו. ועל כך רומז קולו של השופר, בו אנו תוקעים שוב בסיומו של יום הכיפורים. זהו השופר המזכיר לנו את שנת היובל, את שחרור העבדים וגאולת השדות (ויקרא כה, ט-י): "וְהֶעֱבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבַעִי בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים... וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בְּאַרְץ לְכָל יֹשְׁבֵיהָ, יוֹבֵל הִיא... וְשָׁבַתֶם אִישׁ אֶל אַחֲזָתוֹ וְאִישׁ אֶל מְשֻׁפְחָתוֹ תֵּשְׁבוּ".

עתה יכולים אנו להבין את דברי הנביא בהפטרות יום הכיפורים על משמעות הצום (ישעיה נח ו-ח): "הֲלוֹא זֶה צוֹם אֲבָחְרֶהוּ - פֶּתַח מַרְצָבוֹת רָשָׁע הַתֵּר אֲגִדּוֹת מוֹטָה וְשַׁלַּח רְצוּצִים חֲפָשִׁים וְכָל מוֹטָה תִּנְתְּקוּ. הֲלוֹא פָּרַס לָרֶעִב לַחֲמֶךְ וְעֲנִיִּים מְרוּדִים תִּבְיֵא בַּיֵּת - כִּי תִרְאֶה עָרֶם וְכִסִּיתוֹ וּמְבֹשָׁרָךְ לֹא תִתְעַלֵּם". מלכות שמים פירושה גם תודעת חובותינו החברתיות כלפי העניים והסובלים. וזאת, לא רק כחובה אישית של נתינת צדקה, אלא, כמשימה קולקטיבית המוטלת על המדינה כמדינה. בימים הנוראים חייבים אנו בחשבון נפש אישי, אך גם בחשבון נפש חברתי קולקטיבי: האמנם מלאנו את חובותינו כלפי החלשים, האמנם נתנו בית לעניים המרודים, האמנם פרסנו לרעב לחם, האמנם כיסינו את הערום, האמנם לא התעלמנו מאחינו, מבשרנו?